

توسعه پایدار گردشگری چابهار: رهیافتی برای برون رفت از توسعه نیافتگی

کیانا اعتمادی^۱ - حمیدرضا صارمی^{۲*}

۱. پژوهشگر دکتری شهرسازی، گروه شهرسازی، دانشکده هنر، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.
۲. دانشیار گروه شهرسازی، دانشکده هنر، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران (نویسنده مسئول).

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۶/۱۸ تاریخ اصلاحات: ۱۴۰۱/۰۱/۱۵ تاریخ پذیرش نهایی: ۱۴۰۱/۰۴/۲۴ تاریخ انتشار: ۱۴۰۱/۱۲/۲۹

چکیده

صنعت گردشگری سهم به‌سزایی در توسعه کشورها در سراسر جهان دارد. این صنعت به‌ویژه در نقاط کم‌تر توسعه یافته یا در شرایطی که سود فعالیت‌های سایر بخش‌های اقتصادی رو به افول باشد، راهبردی مناسب جهت توسعه کشورها محسوب می‌گردد. مقوله گردشگری در چابهار، مورد پژوهی مقاله حاضر، علی‌رغم قرارگیری این منطقه در موقعیت جغرافیایی منحصربه‌فرد و برخورداری از دارایی‌ها و ارزش‌های طبیعی و بومی متعدد نتوانسته است به جایگاه مطلوبی دست یابد و در نهایت موجبات توسعه در سطح محلی و منطقه‌ای را فراهم آورد. هدف این مقاله به کار بست رویکرد توسعه پایدار گردشگری (که با توجه به پیامدهای نامطلوب پارادایم سنتی گردشگری شکل گرفته است)، در چابهار اختصاص یافته است. این هدف با استفاده از روش پژوهش تحلیل محتوای کیفی و با استفاده از ابزار مصاحبه نیمه‌ساختار یافته برآورده می‌شود. به این منظور گام‌هایی از جمله مرور مبانی نظری مرتبط با گردشگری توسعه پایدار، شناخت و تحلیل مورد پژوهی از نظر ساختار محیط طبیعی و محیط زیستی و همچنین بررسی وضعیت گردشگری منطقه صورت می‌گیرد. در نهایت مطالعه اسناد فرادست در کنار مصاحبه با مدیران و افراد بومی و مطلع از وضعیت منطقه و همچنین گردشگران انجام می‌شود. این پژوهش ضمن بررسی علل عدم موفقیت صنعت گردشگری در چابهار، برخلاف سایر پژوهش‌های صورت گرفته و مطالعات موجود که عمدتاً مقوله گردشگری در چابهار را در بعد اقتصادی مورد بررسی و تحلیل قرار داده‌اند، گردشگری طبیعی، تفریحی، فرهنگی و روستایی را جهت بهره‌گیری از رویکرد توسعه پایدار گردشگری برای منطقه چابهار در نظر می‌گیرد و در این راستا پیشنهادات و سیاست‌هایی را در ابعاد مختلف اقتصادی، فرهنگی، تفریحی و سیاستی ارائه می‌دهد.

واژگان کلیدی: توسعه پایدار گردشگری، گردشگری پایدار، چابهار.

۱. مقدمه

نظر ساختار محیط طبیعی و محیط‌زیستی معرفی شده و مورد تحلیل قرار می‌گیرد. سپس وضعیت گردشگری منطقه در اسناد فرادست مورد بررسی قرار گرفته و در راستای هدف مقاله، با کنشگران مختلف مصاحبه انجام می‌شود و در انتها در راستای رویکرد منتخب پژوهش پیشنهادات و راهکارهایی ارائه می‌گردد.

۲. مبانی نظری

در بخش مبانی نظری پژوهش ابتدا مزایای صنعت گردشگری در توسعه مناطق و ضرورت استفاده از اصول پایداری در این صنعت بررسی شده، سپس به موضوع اصلی پژوهش یعنی گردشگری توسعه پایدار، پیشینه و تعاریف مختلف آن پرداخته می‌شود.

۲-۱- مزایای گردشگری و ضرورت به‌کارگیری توسعه پایدار در گردشگری

امروزه گردشگری به عنوان بزرگ‌ترین قدرت اقتصادی، اجتماعی و محیط‌زیستی در جهان و به عنوان ابزاری جهت ابراز هویت جوامع میزبان در نظر گرفته می‌شود (Hieu and Nwachukwu 2019; Ebrahimbai Salami 2014). صنعت گردشگری بستر اصلی ساماندهی و اجرای فعالیت‌هایی است که با مؤلفه‌های شش‌گانه اعم از جاذبه‌ها، حمل‌ونقل، اقامت، پذیرایی، خرید و خدمات اختصاصی به بخش مهمی در اقتصاد کشورهای میزبان بدل گشته و باعث می‌شود که گروه‌های میهمان در قالب این مؤلفه‌ها رفتار و هزینه کنند (Ebrahimbai Salami 2014). گردشگری به‌ویژه در شرایطی که سود فعالیت‌های دیگر بخش‌های اقتصادی در حال کاهش باشد، راهبردی مناسب برای توسعه مناطق محسوب می‌گردد (Mohsani 2008). به عبارتی، گردشگری در مناطق کم‌تر توسعه‌یافته، به عنوان یک نجات‌دهنده برای توسعه اقتصاد و کاهش فقر مورد توجه قرار می‌گیرد (Hieu and Nwachukwu 2019).

به طور گسترده در سراسر جهان پذیرفته شده است که گردشگری می‌تواند سهم به‌سزایی در توسعه شهری و منطقه‌ای داشته باشد و در نتیجه شرایط زندگی در یک منطقه را بهبود بخشد. با این حال، این پدیده می‌تواند آثاری منفی نیز در پی داشته باشد. گردشگری ناپایدار مسائل و پیامدهای نامطلوب زیادی را به همراه داشته و می‌تواند منجر به از بین رفتن منابع و ارزش‌های طبیعی شود (Yoopetch and Nimsai 2019). دیگر آثار منفی گردشگری ناپایدار شامل آلودگی هوا، تأمین آب نامناسب، زباله‌های غیرقابل کنترل و تخریب سایت‌های گردشگری به دلیل ازدحام زیاد و استفاده بیش از حد است. در برخی موارد، گردشگری ناپایدار، انقراض گیاهان و جانوران را در نقاط مختلف جهان تهدید می‌کند (Yoopetch and Nimsai 2019). به منظور مقابله با چنین چالش‌هایی

امروزه گردشگری به یکی از صنایع رو به رشد جهان و ابزاری برای ایجاد درآمد ملی، منطقه‌ای و محلی بدل گشته و از مفاهیم و ارکان توسعه پایدار قلمداد می‌شود (Rattanasuwongchai 1998). در کشور ما مناطق مختلفی از قابلیت گردشگری برخوردار بوده که منطقه ساحلی چابهار یکی از آن‌ها به شمار می‌رود. اگرچه این منطقه دارای پتانسیل‌های قابل توجهی در ابعاد مختلف در راستای دستیابی به توسعه است، اما از توجه به این نکته که "در بسیاری از کشورها گردشگری راه اصلی و چه بسا تنها راه توسعه است" (Zargham Boroujeni and Sedaghat 2018, 27)، نباید غافل بود. به عنوان مثال منطقه آزاد در نزدیکی شهر چابهار به عنوان روزنه اصلی امید به زندگی مردم بومی ساکن در استان سیستان و بلوچستان تاکنون نتوانسته است به اهداف موردنظر خود دست یابد و موجبات بهبود کیفیت زندگی جامعه محلی را فراهم سازد.

مطالعات پیشین و اسناد فرادست نشان می‌دهد که در منطقه چابهار به دلیل وجود دارایی‌های ارزشمند و بی‌بدیل محیطی و طبیعی امکان توسعه توسط صنعت گردشگری وجود دارد. بی‌شک شناسایی قابلیت‌های گردشگری در این منطقه و برنامه‌ریزی برای آن امری کمک‌کننده در راستای دستیابی به توسعه محلی و منطقه‌ای محسوب می‌گردد.

با توجه به محدودیت‌های اکولوژیکی محدوده موردپژوهی مقاله حاضر و پیامدهای نامطلوبی که عموماً صنعت گردشگری بر مناطق مختلف بر جای می‌گذارد، گردشگری توسعه پایدار که مبتنی بر اصول پایداری است، رویکرد منتخب این پژوهش برای چابهار و محدوده فراگیر آن است. توسعه پایدار گردشگری به معنای پایداری محیط‌زیستی و اقتصادی بوده و از نظر اخلاقی و اجتماعی نیز عادلانه است. این نوع گردشگری آثار اقتصادی، اجتماعی و محیط‌زیستی فعلی و آینده خود را کاملاً در نظر گرفته و نیازهای بازدیدکنندگان، صنعت، محیط‌زیست و جوامع میزبان را برطرف می‌نماید (UNWTO 2015).

اگرچه مسیر گردشگری در مقیاس جهانی به شدت با سیاست‌ها و اصول توسعه گردشگری پایدار که در دو دهه اخیر مورد حمایت قرار گرفته‌اند، در تضاد است (Sharpley 2020)، گردشگری پایدار امروزه تقریباً به عنوان رویکردی مطلوب برای توسعه گردشگری پذیرفته شده است (Eckert and Pechlaner 2019). انگیزه برای توسعه پایدار گردشگری در نتیجه روندهای دوگانه تغییر آب‌وهوا و انبوه‌سازی صنعت گردشگری جهانی افزایش یافته است (Yoopetch and Nimsai 2019).

با این مقدمه، در این مقاله به بهره‌گیری از رویکرد توسعه پایدار گردشگری در منطقه چابهار پرداخته می‌شود. به این منظور، در قالب چند گام متواتر موردپژوهی مقاله از

سازمان جهانی گردشگری سازمان ملل متحد^۴ گردشگری پایدار را رهیافت جامعی می‌داند که خواهان رشد بلندمدت صنعت گردشگری بدون اثرات مخرب بر زیست‌بوم‌های طبیعی است (Mohseni 2009). بنابراین، اصطلاح گردشگری پایدار را می‌توان نوعی از گردشگری تلقی نمود که می‌تواند قابلیت زنده ماندن خود را در یک منطقه برای مدت نامحدود حفظ کند (Eckert and Pechlaner 2019). در واقع توسعه پایدار گردشگری نوعی از توسعه گردشگری بوده که تأثیرت فعلی و آتی اقتصادی، اجتماعی و محیطی را باتوجه به نیازهای بازدیدکنندگان، جوامع میزبان، صنعت و محیط‌زیست در نظر می‌گیرد (White et al. 2006).

توسعه پایدار گردشگری سیستم را قادر به حفظ بقا در سطح بالایی از کیفیت می‌سازد (Ko 2005) و درصد جبران پیامدهای نامطلوب گردشگری جمعی و ایجاد جایگزین‌هایی پایدار ازمنظر محیط‌زیستی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی است (Perchani et al. 2016). این رو اهداف توسعه پایدار گردشگری عبارت‌اند از: بهبود کیفیت زندگی ساکنان بومی و جوامع میزبان، کسب رضایت بازدیدکننده و گردشگران و حفاظت از منابع اکولوژیکی و مواهب طبیعی (Addison 2005).

توسعه گردشگری پایدار "توسعه گردشگری با استفاده از منابع موجود و به‌گونه‌ای است که ضمن پاسخ به نیازهای اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، ضوابط قانونی جامعه و انتظارات گردشگران بتواند یکپارچگی، هویت فرهنگی، سلامت محیط‌زیست، تعادل اقتصادی و رفاه مردم محلی را تأمین کند" (Mohseni 2009, 150). انسان در قالب توسعه گردشگری قادر خواهد بود جوانب خاصی از محیط را در جهت پیامدهای مطلوب یا نامطلوب دستخوش تغییرات کند (Mohseni 2009). گردشگری پایدار به جای نوع تمایز خود از مقوله‌ی گردشگری، در تلاش است تا انواع گردشگری را پایدارتر کند (Kislali and Köse 2020).

بیش‌تر ادبیات گردشگری پایدار و توسعه گردشگری پایدار منعکس‌کننده‌ی سه بعد اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی و اکولوژیکی است. ابعاد سیاسی- نهادی و تکنولوژیکی را نیز می‌توان بر اساس برخی منابع در توسعه پایدار گردشگری در نظر گرفت (Choi and Sirakaya 2006; Hieu and Nwachukwu 2019; Asmelash and Kuma 2019).

۲-۳- پیشینه پژوهش

ادبیات خارجی و داخلی متعددی به رهیافت توسعه گردشگری پایدار و مزایای آن پرداخته‌اند. یوپچ و نیم‌سای^۵ (۲۰۱۹) مروری بر مقالات در حوزه گردشگری توسعه پایدار از سال ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۸ و با هدف شناسایی مجلات اصلی، نویسندگان و برجسته‌سازی موضوعات

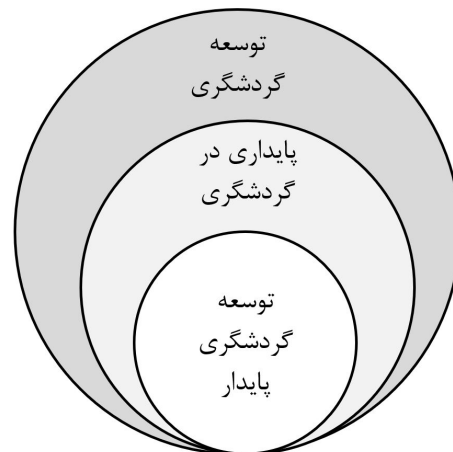
و کاهش آثار منفی ناشی از گردشگری، توسعه پایدار به‌عنوان یک رویکرد پذیرفته‌شده گسترده در نقاط مختلف جهان پدیدار شده است (Eckert and Pechlaner 2019). پایداری می‌تواند به عنوان کلیدی برای رفع تناقضات بین توسعه سیاست گردشگری از یک سو و حفاظت از محیط زیست از سوی دیگر معرفی شود و در قالب توسعه گردشگری پایدار پدیدار شود (Sakellari and Skanavis 2013).

۲-۲- گردشگری توسعه پایدار

تغییر شکل پارادایم سنتی گردشگری باتوجه به پیامدهای نامطلوب گردشگری صورت گرفت (Tribe 2009). توجه به گردشگری پایدار از دهه ۱۹۶۰ با توجه به تأثیر فعالیت‌های گردشگری بر اقتصاد، محیط‌زیست و فرهنگ مقاصد گردشگری آغاز شد (Choi and Sirakaya 2006). این روند با پیدایش مفهومی به نام گردشگری سبز^۱ در دهه ۱۹۷۰ که با در نظر گرفتن ارزش سرمایه‌های طبیعی و برآورد آسیب‌های احتمالی وارد بر آن‌ها همراه بود، ادامه یافت و در نهایت به عنوان راهی برای نجات گردشگری نمود پیدا کرد (Roknodin Eftakhari, Mahdavi, and Poortaheri 2010).

اصطلاح گردشگری پایدار اولین بار توسط بریمول^۲ و لینس^۳ به عنوان مدلی برای توسعه اقتصادی به منظور ارتقاء کیفیت زندگی جوامع محلی، حمایت از تجربیات گردشگری در مقاصد گردشگری و حفظ محیط زیست طراحی شد (Yoopetch and Nimsai 2019). توسعه پایدار گردشگری از مفهوم گسترده توسعه عمومی گردشگری آغاز شده است. در مرحله بعد، مفهوم پایداری در گردشگری به منظور ترکیب پیامدهای اجتماعی، اقتصادی و محیط زیستی توسعه گردشگری اصلاح شده و در نهایت، توسعه گردشگری پایدار حاصل می‌شود (شکل ۱).

شکل ۱: مفهوم‌سازی توسعه گردشگری پایدار



(Yoopetch and Nimsai 2019)

است. سپس در بخش موردپژوهی به معرفی محدوده مورد مطالعه پرداخته می‌شود. موردپژوهی از نظر ساختار محیط طبیعی و محیط‌زیستی معرفی شده و ضمن بررسی وضعیت گردشگری منطقه، به جایگاه این صنعت در اسناد فرادست و مرتبط پرداخته می‌شود.

به عنوان ابزار مکمل برای مطالعات صورت گرفته، سه گروه مصاحبه‌ی نیمه‌ساختاریافته نیز حول موضوع گردشگری چابهار انجام شده است؛ به گونه‌ای که پرسش‌های مصاحبه برای هر گروه از پیش تعیین شده بود و در خلال مصاحبه سؤالات جدیدی نیز مطرح شد. انجام مصاحبه در این پژوهش به عنوان ابزاری جهت تأیید نتایج بخش‌های پیشین با استفاده از ذهنیت‌ها صورت گرفت. مصاحبه‌ها تا جایی ادامه یافت که پاسخ‌ها تا حد زیادی مشابه با یکدیگر بوده و اشباع نظری رخ داده است. پس از انجام مصاحبه‌ها، پاسخ‌های افراد از هر سه گروه مصاحبه‌شوندگان وارد نرم‌افزار تحلیل کیفی MaxQDA شده و به کمک روش تحلیل محتوا کدگذاری می‌شوند.

شکل ۲: دسته‌بندی مصاحبه‌های انجام‌شده در پژوهش



در نهایت به کمک اطلاعات به دست آمده از بخش‌های مختلف پژوهش از جمله مطالعات اسناد فرادست، مصاحبه‌های انجام‌شده پیرامون موضوع گردشگری و گردشگری توسعه پایدار و بازدید میدانی از منطقه، پیشنهادات و سیاست‌هایی جهت به‌کارگیری این رویکرد از گردشگری در منطقه چابهار ارائه می‌گردد.

نوظهور داشته‌اند. این پژوهش دستورالعمل‌هایی برای محققان برای پژوهش‌های آتی ارائه می‌دهد. هیو و نواچوکو^۶ (۲۰۱۹) بینش ذی‌نفعان از توسعه گردشگری پایدار را در مقاله خود در دو جزیره در ویتنام و با استفاده از تحلیل پرسش‌نامه بررسی نموده‌اند. نتایج این پژوهش حاکی از آن است که اصول توسعه پایدار گردشگری به‌طور کامل با جنبه‌های اجتماعی و محیطی سازگار نشده و نیاز است که ذی‌نفعان در خصوص این موضوع آموزش ببینند. اکر و پچلنر^۷ در مقاله‌ای در سال ۲۰۱۹ به شناسایی راهبردهای مکمل برای پایداری در گردشگری، به جای توسعه استراتژی‌های کاملاً جدید و با هدف قرارگیری در مسیر ارزش‌ها و ساختارهای درون‌زا در مقصد پرداخته‌اند. مقاله محسنی (۱۳۸۸) از جمله نخستین منابع داخلی پرداخته‌شده به گردشگری پایدار محسوب می‌گردد که ضمن پرداختن به پیامدهای منفی گردشگری سنتی، گردشگری پایدار را معرفی کرده و پیشنهاداتی جهت دستیابی به این رویکرد ارائه می‌نماید. در مقاله‌ای دیگر پرچکانی و همکاران (۱۳۹۶) به بررسی تأثیر عوامل تعیین‌کننده در برندینگ پایدار مقاصد گردشگری ساحلی در منطقه چابهار پرداخته‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که وضعیت موجود برندسازی در منطقه ساحلی چابهار در سطح نامطلوبی قرار گرفته است.

از مجموع پژوهش‌های بررسی‌شده در بخش پیشینه پژوهش می‌توان دریافت که توسعه گردشگری پایدار رهیافتی پذیرفته‌شده در سراسر جهان در راستای توسعه بلندمدت صنعت گردشگری و بدون اثرات مخرب محیط‌زیستی تلقی می‌شود. هر یک از پژوهش‌های داخلی صورت‌گرفته با موضوع گردشگری در چابهار به عنوان محدوده مطالعاتی این مقاله، علی‌رغم حصول نتایجی، دارای کاستی‌هایی از جمله عدم توجه به بعد پایداری در توسعه بوده‌اند. از این رو، پژوهش حاضر سعی بر پر کردن خلأ موجود پیرامون موضوع گردشگری پایدار در راستای دستیابی به توسعه در موردپژوهی دارد. از منظر روش‌شناسی نیز این پژوهش برخلاف سایر پژوهش‌های داخلی، از روش کیفی و بهره‌گیری از نظرات گروه‌های مختلف ذی‌نفعان از جمله افراد بومی، مدیران منطقه و گردشگران استفاده می‌کند.

۳. روش‌شناسی

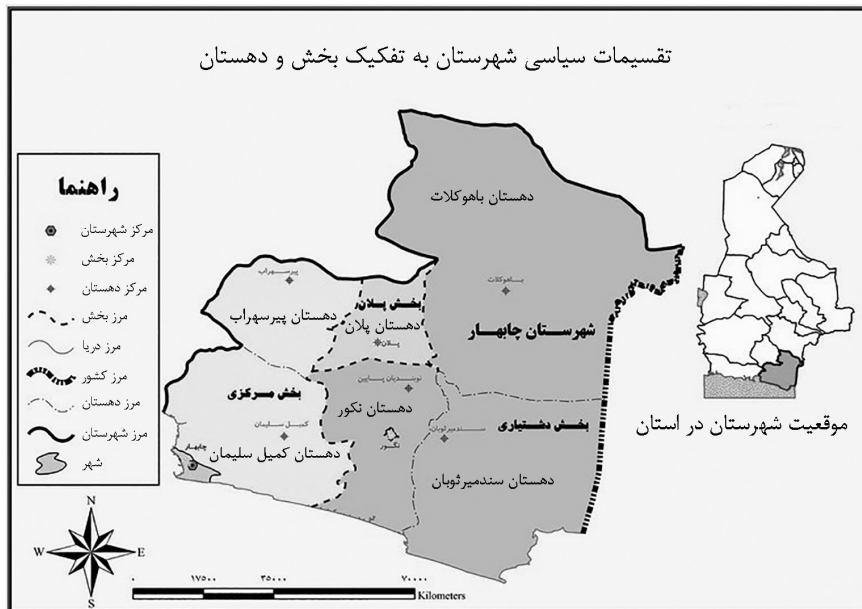
روش‌شناسی پژوهش حاضر به لحاظ هدف، کاربردی و رویکرد آن از نوع کیفی است که از ابزار مصاحبه به کمک روش تحلیل محتوا بهره می‌گیرد. تحلیل محتوا روشی برای تفسیر ذهنی محتوایی داده‌های متنی از طریق فرایندهای طبقه‌بندی نظام‌مند، کدبندی، و تم‌سازی یا طراحی الگوهای شناخته‌شده دانست (Hsieh and Shanon 2005). به منظور پیشبرد هدف اصلی پژوهش یعنی کاربست رویکرد توسعه پایدار گردشگری در چابهار، ابتدا مبانی نظری مربوط به گردشگری پایدار مطرح شده

ترانزیت شرق ایران محسوب می‌شود (Web Portal of Chabahar Free Zone). در شکل ۳ جایگاه شهرستان چابهار که در این مقاله منطقه چابهار نامیده می‌شود، در استان سیستان و بلوچستان و بلوچستان به همراه تقسیمات سیاسی آن مشاهده می‌شود.

۴. مورد پژوهی و تحلیل یافته‌ها

محدوده مطالعاتی پژوهش پیش‌رو، شهرستان چابهار در استان سیستان و بلوچستان و در مجاورت دریای عمان است که در نزدیک‌ترین فاصله با آب‌های آزاد جهان یعنی اقیانوس هند قرار گرفته است. در واقع چابهار دروازه

شکل ۳: جایگاه منطقه (شهرستان) چابهار در استان و نقشه تقسیمات سیاسی آن



(Sistan and Baluchistan Province Governorate 2012)

2013; Office of Economic Studies of the Deputy of Economic Research 2016, quoted by Etemadi, (Sarraf, and Nedaei Tousi 2020).

۴-۱- شناخت و تحلیل مورد پژوهی از نظر ساختار محیط طبیعی و محیط زیستی

چابهار به دلیل قرارگیری در موقعیت جغرافیایی مناسب از دارایی‌ها و ارزش‌های طبیعی و بومی متعددی برخوردار است (Etemadi, Sarraf, and Nedaei Tousi 2020). در این بخش از مقاله جهت شناخت مورد پژوهی در راستای هدف پژوهش، به بررسی ساختار محیط طبیعی و محیط زیستی چابهار و به‌طور خاص قابلیت‌های آن از نظر گردشگری پرداخته می‌شود (جدول ۱ و ۲). اطلاعات جداول ذیل برگرفته از مطالعات اسناد فرادست و هم‌چنین بازدید میدانی از منطقه است.

یکی از ویژگی‌های متمایز شهرستان چابهار، وجود منطقه آزاد چابهار بوده که بیش از دو دهه است در راستای اهداف اقتصادی کشور در مجاورت شهرستان چابهار تأسیس شده است. کارکرد اصلی این منطقه تجاری و صنعتی بوده که ده هکتار از آن به پروژه‌های صنعتی اختصاص یافته و مابقی آن برای صنایع گردشگری و بازرگانی در نظر گرفته شده است (Web Portal of the Secretariat of the Supreme Council of Free Trade-Industrial and Special Economic Zones).

اگرچه منطقه آزاد چابهار نقطه اتکای مهم و اساسی مردم و روزنه اصلی امید به زندگی اقتصادی، اجتماعی و سیاسی منطقه و استان محسوب می‌گردد (Web Portal of Chabahar Free Zone)، پژوهش‌های پیشین نشان می‌دهد که این منطقه آزاد نتوانسته است به اهداف مورد نظر خود دست یابد (Mehrabi and Amiri).

جدول ۱: جستارهای مطلوب در ساختار محیط طبیعی و محیط زیستی چابهار

بعد	ویژگی‌های مطلوب
	- توانمندی منطقه در تولید محصولات خارج فصل و گرمسیری (با توجه به خاک حاصلخیز در دشت میناب)
	- دسترسی به منابع آب دریای عمان و اقیانوس هند با منابع غنی زیستی و قابلیت‌های توسعه تفریحی و اقتصادی
	- استقرار مناطق باارزش محیط زیستی هم‌چون منطقه گاندو، کوه پوزک، حرای گابریک و جاسک، حرای رودگز، حرای تیاب و میناب

بعد	ویژگی‌های مطلوب
محیطی	- برخورداری از پتانسیل‌های گردشگری و جاذبه‌های طبیعی بی‌بدیل (سواحل زیبای دریا، کوه‌های مینیاتوری، اثر طبیعی ملی چشمه گل‌فشان تنگ، دره‌ها و درخت‌زارهای زیبای کنار و کهور)
	- تنوع و بکر بودن محیط‌های طبیعی، تنوع اقلیمی، مناظر طبیعی و حیات گیاهی و جانوری (به دلیل برخورداری از توپوگرافی متنوع و اختلاف ارتفاع بالای دو هزار متر در منطقه)
گردشگری	- وجود روستاها و بنادر بارزش تاریخی و فرهنگی با قابلیت گردشگری هم‌چون تیس، رمین، بریس، گواتر، کوهستک و تنگ
	- وجود طیف گسترده و متنوعی از جاذبه‌های تاریخی و فرهنگی همچون قلعه‌ها، مراکز مذهبی و محوطه‌ها و گورستان‌های تاریخی
	- وجود جاذبه‌های طبیعی آبی هم‌چون سواحل دریای عمان، خلیج‌ها، خورها و تالاب‌های طبیعی، رودخانه‌ها، ارتفاعات و چشم‌اندازهای کوهپایه‌ای و بیابانی با قابلیت گردشگری طبیعی
	- وجود جاذبه‌های طبیعی زمین‌شناختی هم‌چون غارهای بان‌میستی و سادرمن و گل‌فشان‌های تنگ و شورعین با قابلیت‌های گردشگری طبیعی و سلامت
	- امکان افزایش گردشگران و بهره‌وری از جاذبه‌های طبیعی و تاریخی با ایجاد دسترسی منطقه‌ای
	- وجود تقاضای بالقوه بالای اکوتوریستی در داخل و خارج کشور به واسطه منحصربه‌فرد بودن جاذبه‌های طبیعی منطقه
	- برخورداری از قوانین معافیت مالیاتی و روادید به واسطه وجود منطقه آزاد چابهار

جدول ۲: جستارهای نامطلوب در ساختار محیط طبیعی و محیط زیستی چابهار

بعد	ویژگی‌های نامطلوب
محیطی	- سیلابی بودن رژیم اغلب رودخانه‌های منطقه
	- کم‌آبی و پتانسیل محدود منطقه در تأمین آب شیرین و قابل شرب
گردشگری	- فراوانی پدیده‌های مخرب طبیعی هم‌چون سیلاب، خشک‌سالی و ریزگردها
	- وجود انواع آلودگی (شهری، روستایی، کشاورزی، صنعتی، زباله، فاضلاب شهری، روان آب شهری)
	- توان اکولوژیک زیستی و فیزیکی ضعیف منطقه
	- ناشناخته ماندن جاذبه‌های تاریخی و فرهنگی منطقه و بهره‌برداری اندک از آن‌ها
	- نبود امکانات حداقلی در محدوده جاذبه‌های گردشگری بااهمیت فرامنطقه‌ای و ملی
	- استفاده نکردن از فرصت‌های ناشی از وجود کارکردهایی هم‌چون منطقه آزاد و بازرگانی دریایی در سطح منطقه برای توسعه تورهای گردشگری
	- کمبود نیروی انسانی به‌ویژه کارشناسان مجرب در زمینه‌ی گردشگری و بازاریابی
	- عدم تأمین اعتبارات کافی برای شناسایی گردشگری از طریق تبلیغات
	- وجود سواحل دریای مازندران و جزایر کیش و قشم به عنوان مهم‌ترین رقبای گردشگری ساحلی منطقه
	- وجود ذهنیت منفی مردم نسبت به منطقه جنوب‌شرقی کشور از نظر مسائل مرتبط با مواد مخدر و امنیت گردشگری

۴-۱-۱- بررسی وضعیت گردشگری در چابهار

منطقه چابهار به دلیل بهره‌گیری از ویژگی‌های جغرافیایی منحصربه‌فرد و جاذبه‌های گردشگری و تاریخی متعدد، از دارایی‌ها و ارزش‌های متعددی برخوردار است که می‌تواند منجر به توسعه صنعت گردشگری شده و ارزش‌های اقتصادی فراوانی را برای این منطقه فراهم کند (Etemadi).

(Sarraf, and Nedaei Tousi 2020). از طرف دیگر، بر اساس مطالعات اسناد فرادست، مقوله گردشگری در منطقه چابهار به دلیل فقدان تسهیلات رفاهی، عدم مدیریت سواحل، ضعف در زیرساخت‌ها و عدم توجه کافی به این صنعت نتوانسته است به جایگاه مطلوبی دست یابد (Kavosh Memari Consulting Engineering Co. 2009). در این بخش از مقاله پس از شناخت ساختار محیط

گردشگری در دست احداث معرفی شده (جدول ۳) و سپس سازمان فضایی گردشگری موجود منطقه بررسی می‌گردد (شکل ۴).

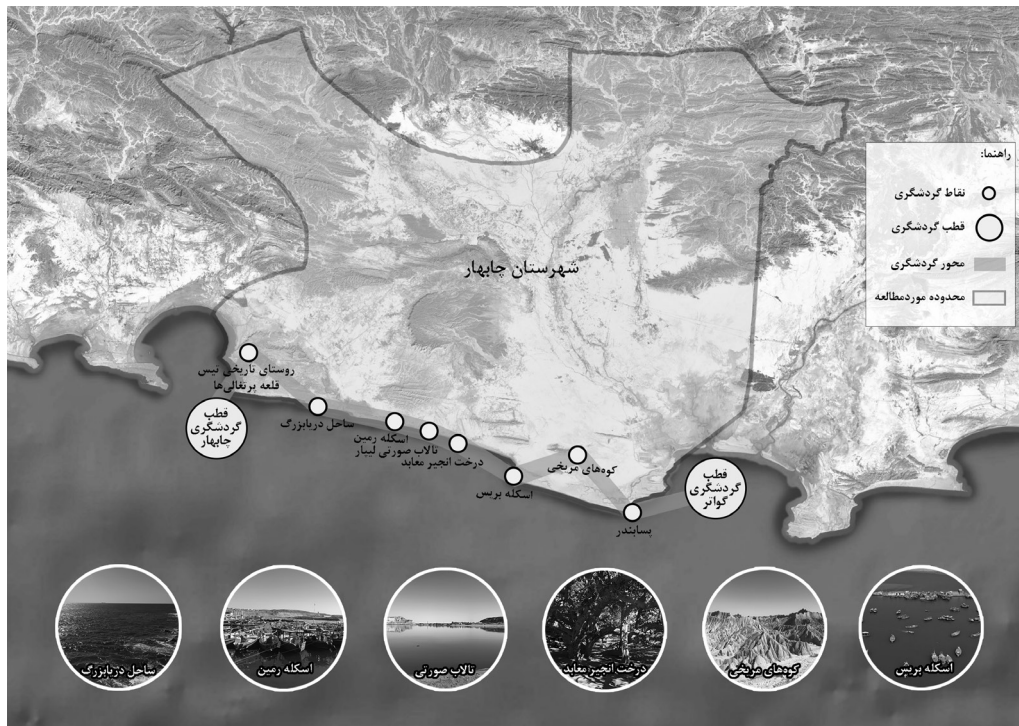
طبیعی و محیط‌زیستی چابهار، به‌طور خاص موضوع گردشگری منطقه مورد بررسی قرار می‌گیرد. به این منظور، ابتدا جاذبه‌های گردشگری منطقه در چهار بخش مکان‌های طبیعی، مراکز تفریحی، آثار تاریخی و پروژه‌های

جدول ۳: جاذبه‌های گردشگری منطقه چابهار

مکان‌های طبیعی	مراکز تفریحی	مکان‌های باستانی و آثار تاریخی	پروژه‌های گردشگری در حال احداث
گل‌فشان؛ کوه‌های مریخی؛ تالاب صورتی لیپار؛ جنگل‌های حرا؛ اسکله بریس؛ درخت انجیر مصلد	پلاژ ساحلی تیس؛ پلاژ ساحلی لیپار؛ مجتمع تفریحی دریا بزرگ؛ ساحل دریا کوچک	پست و تلگراف‌خانه؛ قلعه پرتغالی‌ها؛ غارهای سه‌گانه؛ گورستان تاریخی و مسجد جامع تیس؛ موزه مردم‌شناسی؛ مقبره سید غلام رسول	شهر توریستی رویال صدف چابهار؛ خانه فرهنگ کمالان در منطقه آزاد

(Field study and web portal of Chabahar Free Zone)

شکل ۴: سازمان فضایی موجود گردشگری در منطقه



۴-۱-۱-۱-۱-۴ بررسی رقبای داخلی و خارجی منطقه چابهار در زمینه گردشگری

منطقه چابهار با چالش‌ها و محدودیت‌هایی نیز از نظر گردشگری مواجه است که در جدول ۳ به آن‌ها اشاره شد. از جمله این محدودیت‌ها می‌توان به نبود امکانات حداقلی در محدوده جاذبه‌های گردشگری با اهمیت فرمانطقه‌ای و ملی، کمبود نیروی انسانی در زمینه‌ی گردشگری و بازاریابی در منطقه و وجود رقبای داخلی و خارجی متعدد نام برد. از این رو ضروری است که هنگام برنامه‌ریزی توسعه گردشگری در منطقه به ویژگی‌های هر یک از

رقبا و نقاط قوت و ضعف آن‌ها در راستای بهره‌گیری از فرصت‌های منطقه توجه نمود. اگرچه مقاصد گردشگری عدیده‌ای در کشور و دیگر نقاط جهان وجود دارد که به نوعی می‌توان هر یک را از نظر جذب گردشگر داخلی و خارجی به عنوان یک رقیب برای چابهار تلقی نمود، اما در این پژوهش به بررسی آن دسته از مقاصد گردشگری پرداخته می‌شود که دارای اشتراکاتی با منطقه چابهار بوده و می‌توان از تجربه آن‌ها در راستای بهبود وضعیت گردشگری منطقه بهره جست. یکی از ویژگی‌های مشترک رقبای گردشگری، وجود منطقه آزاد

یا منطقه ویژه اقتصادی به عنوان مشوقی اقتصادی در و خارجی چابهار از نظر گردشگری مورد بررسی قرار داده تمامی موارد مورد بررسی است. در جدول ۴ رقبای داخلی شده است.

جدول ۴: بررسی رقبای داخلی و خارجی چابهار در بعد گردشگری

مزایای منطقه چابهار نسبت به رقبا	ویژگی‌های منحصربه‌فرد مقصد گردشگری	مقصد گردشگری
	بندر رجایی به عنوان بزرگ‌ترین بندر کشور، رقیب اصلی بندر چابهار از نظر مبادلات اقتصادی محسوب می‌شود؛ اما از نظر گردشگری پتانسیل‌های چابهار را ندارد.	بندر شهید رجایی (بندرعباس)
	- اقدامی که چند سال است سبب جذب گردشگر به بندر رجایی شده است، بازدید گردشگران نوروزی از بخش‌های مختلف بندر و آشنایی با نحوه تخلیه و بارگیری کالا است.	
	در دسترس بودن ورزش‌های آبی؛ وجود امکانات تفریحی متعدد؛ وجود مراکز خرید مدرن؛ وجود جاذبه‌های تاریخی و فرهنگی؛ برگزاری جشنواره‌های تابستانی	رقبای داخلی جزیره کیش
- عوامل اکولوژیکی بکر و تقریباً دست‌نخورده - آب و هوای معتدل در تمامی فصول - هزینه نسبتاً مناسب‌تر امکانات گردشگری	وجود چشم‌اندازهای طبیعی شامل جنگل‌های حرا، مناطق کوهستانی و ساحل‌های ماسه‌ای؛ وجود بازارهای تجاری؛ وجود جاذبه‌های تاریخی	جزیره قشم
	وجود ورزش‌های آبی و تفریحی؛ وجود هتل‌های مدرن	جبل‌علی (امارات متحده عربی)
	وجود مناظر زیبا؛ برگزاری جشنواره پاییزی؛ وجود مراکز خرید سنتی عربی و مدرن	صلاله (عمان)
	- بنادر گوادر و چابهار در حال تبدیل شدن به حوزه‌های جدیدی از رقابت استراتژیک هستند. اگرچه این رقابت بیش‌تر در حوزه‌های ارتباطی و اقتصادی است، اما با توجه به چشم‌اندازهای تعریف‌شده برای گوادر، این بندر در آینده می‌تواند در زمینه گردشگری نیز رقیبی جدی برای چابهار محسوب گردد.	رقبای خارجی گوادر (پاکستان)

است که اسناد فرادست منطقه به عنوان ارکان هدایت‌گر برنامه‌ریزی در منطقه مورد بررسی قرار گرفته و جایگاه مقوله گردشگری به‌ویژه رویکرد گردشگری پایدار در هر یک مدنظر قرار داده شود (جدول ۵).

۴-۱-۱-۲- بررسی جایگاه گردشگری منطقه در اسناد فرادست

از آن جایی که هدف کلان پژوهش پیش‌رو، کاربردی رویکرد توسعه پایدار گردشگری در چابهار است، نیاز

جدول ۵: جایگاه گردشگری منطقه در اسناد فرادست

مقیاس	نام سند (سال تهیه)	تهیه‌کننده	جایگاه گردشگری در سند
ملی	برنامه ملی توسعه گردشگری ایران	سازمان جهانی گردشگری، دفتر منطقه‌ای یونسکو	- معرفی منطقه چابهار به عنوان ناحیه گردشگری در حال ظهور - در نظر گرفتن شهر چابهار به عنوان محل برگزاری گردهمایی‌ها و رویدادها
	طرح توسعه محور شرق (۱۳۶۷)	سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی	- سواحل بسیار زیبا و در جنوب استان، کویر گسترده در مرکز و وجود آثار تاریخی و نقاط پرجاذبه طبیعی فرصت مناسبی برای توسعه گردشگری و جذب گردشگران و توسعه فعالیت‌های وابسته فراهم نموده که در صورت به‌کارگیری این فرصت و تلفیق آن با استعدادهای صنایع دستی، زمینه اشتغال و درآمدزایی و همگرایی فرهنگی با سطح ملی را از سوی دیگر در پی خواهد داشت.

مقیاس	نام سند (سال تهیه)	تهیه کننده	جایگاه گردشگری در سند
مقیاس ملی و زیرمنطقه‌ای	طرح مدیریت یکپارچه مناطق ساحلی کشور (۱۳۸۷)	سازمان بنادر و دریانوردی (اداره کل مهندسی سواحل و بنادر)	- در این سند دو منطقه گردشگری در استان سیستان و بلوچستان شامل منطقه شرق شهرستان باهوکلالت و گواتر به دلیل وجود آثار و چشم‌انداز طبیعی و منطقه حاشیه شهرهای چابهار و کنارک به دلیل وجود آثار فرهنگی و تاریخی تعریف شده است. - در این طرح اهداف، راهبردها و سیاست‌هایی برای منطقه مکران تعیین شده و نوار ساحلی دریای عمان به عنوان ناحیه حساس محیطی معرفی شده است.
	سند ملی توسعه استان سیستان و بلوچستان (۱۳۸۴)	سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی سیستان و بلوچستان	- در این سند به اقلیم مناسب استان در سواحل دریای عمان جهت توسعه فعالیت‌های گردشگری اشاره شده و ذکر شده است که با توجه به قابلیت‌ها و تنگناهای موجود، فعالیت‌های محوری و اولویت‌دار توسعه استان بر مبنای بخش‌های مختلف اقتصادی از جمله گردشگری استوار خواهد بود. - توسعه ظرفیت‌های صنعت گردشگری و بهره‌برداری از جاذبه‌های تاریخی استان از مهم‌ترین اهداف بلندمدت توسعه استان محسوب می‌شود.
	طرح ویژه توسعه و عمران منطقه ساحلی مکران (۱۳۹۶)	دانشگاه شهیدبهشتی، وزارت راه و شهرسازی، وزارت نفت	- توسعه و تجهیز شبکه‌های یکپارچه گردشگری طبیعی (بومگردی) - گردشگری طبیعی با محوریت دریا - گردشگری رویداد
	طرح منطقه شهری چابهار (۱۳۷۳)	مهندسین مشاور شهر و خانه	- اختصاص اسکله هفت‌تیر چابهار به امور توریستی و جهانگردی - ایجاد کاربری اردوگاه‌های تفریحی در غرب شهر جدید
	طرح جامع کالبدی منطقه آزاد چابهار	مهندسین مشاور شهر و خانه	- ایجاد هتل‌هایی که از لحاظ امکانات، تأسیسات، کیفیت ارائه خدمات و مدیریت با استانداردهای بین‌المللی هم‌خوانی داشته باشد. - یکی از کارکردهای جنبی منطقه آزاد، فعالیت جهانگردی و تفریحی است.
	طرح ویژه توسعه و عمران مکران (۱۳۹۵)	وزارت راه و شهرسازی، مهندسین مشاور مآب	- یکی از جهت‌گیری‌های اصلی توسعه در موج اول توسعه منطقه مکران بر پایه میزان جذب شاغلین، توسعه گردشگری طبیعی، ساحلی و بازرگانی است. - تعریف نقش‌های گردشگری در کنار هدف‌گذاری‌های اصلی در سازمان فضایی مؤثر از تحولات آتی منطقه مکران

۴-۲- تحلیل مصاحبه‌ها و کدگذاری آن‌ها

در این مرحله داده‌های توصیفی مصاحبه‌شوندگان به‌عنوان ورودی نرم‌افزار MaxQDA در نظر گرفته می‌شود و فرآیند کدگذاری به کمک تحلیل محتوای گزاره‌های هر مصاحبه انجام می‌شود. در نهایت مصاحبه‌ها به چهار کد تفکیک شده که در ادامه در اشکال ۵ الی ۸ به همراه زیرکدها و زیرکدهای فرعی هریک قرار داده شده است.

مطالعه اسناد فرادست و مرتبط در مقیاس‌ها و بازه‌های زمانی متفاوت نشان می‌دهد که موضوع گردشگری همواره از موضوعات مطرحه برای منطقه چابهار بوده است. اگرچه نقش گردشگری از ابتدا برای این منطقه به‌طور خاص تعریف نشده بوده، با گذشت زمان زمان به دلیل برخورداری از دارایی‌های باارزش طبیعی و جاذبه‌های گردشگری، ردپایی از نقش گردشگری در تمامی اسناد مرتبط به چشم می‌خورد.

شکل ۵: کدگذاری مصاحبه‌های مربوط به کد "قابلیت‌ها و ویژگی‌های گردشگری منطقه"

Code System	گردشگران	مدیران و کارشناسان مطلع	مردم بومی و افراد مطلع
قابلیت‌ها و ویژگی‌های گردشگری منطقه			
آب و هوای معتدل در چهار فصل سال			
وجود جاذبه‌های تاریخی			
وجود دارایی‌های باارزش محیطی و طبیعی			
وجود سایر جاذبه‌های طبیعی کم‌نظیر در جهان			
بکر بودن سواحل منطقه			

شکل ۶: کدگذاری مصاحبه‌های مربوط به کد "پیامدهای گردشگری در منطقه"

Code System	گردشگران	مدیران و کارشناسان مطلع	مردم بومی و افراد مطلع
پیامدهای گردشگری در منطقه			
پیامدهای نامطلوب			
افزایش احتمالی هزینه های زندگی بیش از پیش			■
تخریب اکولوژیکی جاذبه های طبیعی	■		
اثرات مخرب ناشی از تضاد فرهنگی گردشگران و بومیان			■
پیامدهای مطلوب			
بهبود وضعیت فرهنگی و اجتماعی شهر و روستاهای اطراف	■		■
امکان جذب سرمایه گذار در منطقه آزاد	■		
اشتغال زایی برای افراد بومی	■		

شکل ۷: کدگذاری مصاحبه‌های مربوط به کد "دلایل عدم موفقیت منطقه در حوزه گردشگری"

Code System	گردشگران	مدیران و کارشناسان مطلع	مردم بومی و افراد مطلع
دلایل عدم موفقیت منطقه در حوزه گردشگری			
کمبود امکانات و تسهیلات گردشگری			
تنوع پایین گزینه های اقامتی	■		
نبود حداقل امکانات در مناطق گردشگری	■		■
وجود ذهنیت منفی نسبت به منطقه و استان		■	
وجود رقابت داخلی و خارجی	■	■	
تبلیغات ناکافی و نبود بازاریابی مناسب جهت جذب گردشگر	■	■	
ضعف زیرساخت های حمل و نقلی			
کمبود ایمنی در جاده های استان		■	
سفر هوایی، به عنوان تنها گزینه رایج سفر برون استانی	■	■	
عدم وجود حمل و نقل ریلی		■	■
عدم وجود بزرگراه در استان		■	■
ضعیت نامطلوب فرودگاه کنارک و عدم احداث فرودگاه بین المللی چابهار	■	■	■
مشکلات سفر زمینی به دلیل نبود جایگاه کافی سوخت	■	■	■
بالا بودن هزینه های سفر برای گردشگر			
بالا بودن نرخ کرایه تاکسی			■
بالا بودن هزینه اسکان و اقامت			■
نبود وسایل نقلیه عمومی ارزان قیمت	■	■	■
بالا بودن هزینه های خوراک			■

شکل ۸: کدگذاری مصاحبه‌های مربوط به کد "الزامات رویکرد پایداری در گردشگری"

Code System	گردشگران	مدیران و کارشناسان مطلع	مردم بومی و افراد مطلع
الزامات رویکرد پایداری در گردشگری			
... الزام صنایع به ارتقا کیفیت محیطی منطقه با کاشت درخت و بهره گیری از انرژی های سبز و پاک در صنایع مستقر منطقه آزاد			
تهیه پیوست اجتماعی برای پروژه های پیشنهادی		■	
تهیه پیوست محیط زیستی برای پروژه های گردشگری		■	
پیشنهاداتی برای بهبود وضعیت گردشگری منطقه			
انکا به برنامه ریزی پیش از اقدام و اجرا		■	
تبلیغات گسترده داخلی و خارجی		■	
بهره گیری از ظرفیت های اقتصادی منطقه آزاد برای بهبود گردشگری		■	
برطرف کردن کاستی های حمل و نقلی			
احداث راه آهن به عنوان یک مد حمل و نقلی جدید		■	
حل مشکل سوخت رسانی در استان		■	
احداث فرودگاه بین المللی در چابهار		■	
بهره گیری از نیروهای بومی در بخش گردشگری			
آموزش تخصص گردشگری به نیروهای بومی		■	
به کارگیری نیروهای جوان بومی در بخش گردشگری		■	
بهره گیری از ظرفیت اشتغال زنان			
معرفی صنایع دستی منطقه در رویدادهای داخلی و خارجی		■	
بهره گیری از هنرهای زنان منطقه		■	
بهره گیری از ظرفیت گردشگری و تاریخی روستاها			

از مجموعه زیرکدهای استخراج شده از مصاحبه‌ها در بخش پیشنهادات پژوهش استفاده می‌گردد.

۴-۳- توسعه پایدار گردشگری در چابهار

بر اساس آنچه در بخش موردپژوهی مقاله به آن پرداخته شد از جمله ویژگی‌های طبیعی و محیط‌زیستی منطقه و هم‌چنین مطالعه اسناد فرادست و مرتبط با منطقه می‌توان

نتایج حاصل از کدگذاری داده‌های مصاحبه نشان می‌دهد که مصاحبه با مدیران سازمان‌ها ۵۴ داده، مصاحبه با مردم بومی و افراد مطلع ۱۹ داده و مصاحبه با گردشگران ۱۰ داده توصیفی را تشکیل داده‌اند. هم‌چنین می‌توان نتیجه گرفت که دو کد "دلایل عدم موفقیت منطقه در حوزه گردشگری" و "الزامات رویکرد پایداری در گردشگری" به ترتیب دارای بیش‌ترین توصیفات پاسخ‌گویان هستند.

پایدار بوده و اهدافی چون بهبود کیفیت زندگی ساکنان محلی و حفاظت از منابع اکولوژیکی را دنبال می‌نماید. در نهایت این پژوهش گردشگری طبیعی، تفریحی، فرهنگی و روستایی را که منطبق بر مطالعات اسناد فرادست منطقه بوده، برای چابهار در نظر می‌گیرد، به گونه‌ای که مطابق با ظرفیت اکولوژیک منطقه و در راستای تأمین اهداف توسعه پایدار گردشگری عمل نماید. در ادامه با استفاده از نتایج بخش‌های مختلف پژوهش از جمله کدگذاری مصاحبه‌ها و نقش‌های تعریف‌شده برای منطقه در اسناد فرادست، پیشنهاداتی در راستای به‌کارگیری توسعه گردشگری پایدار در چابهار متناسب با وضعیت فعلی منطقه و قابلیت‌های آن ارائه شده است (جدول ۶).

نتیجه گرفت که چابهار از قابلیت‌های ارتقا گردشگری در راستای توسعه محلی و اقتصادی برخوردار است. از سوی دیگر، یکی از رکن‌های اساسی در صنعت گردشگری که امروزه بیش از پیش مورد توجه قرار گرفته است، حفظ ارزش‌های محلی و محیطی یک منطقه در توسعه این صنعت بوده که خود می‌تواند منجر به ارتقا گردشگری و تولید ارزش‌های اقتصادی برای منطقه شود (Etamadi, Sarrafi, and Nedaei Tousi 2019). در این راستا، رویکرد توسعه گردشگری پایدار به عنوان رویکرد منتخب برای بهبود وضعیت گردشگری منطقه چابهار در این پژوهش در نظر گرفته می‌شود. همان‌طور که در بخش مبانی نظری اشاره شد، توسعه پایدار گردشگری درصدد جبران پیامدهای نامطلوب گردشگری و ایجاد جایگزین‌هایی

جدول ۶: راهکارهای پیشنهادی در راستای کاربست توسعه گردشگری پایدار در منطقه چابهار متناسب با وضعیت منطقه

بعد	وضعیت فعلی منطقه	راهکارهای پیشنهادی
فرهنگی	وجود صنایع دستی منحصربه‌فرد از جمله سوزن‌دوزی در چابهار و روستاهای اطراف	برگزاری نمایشگاه‌های سالیانه و دعوت از تولیدکنندگان داخلی (و خارجی) پوشاک در جهت برندسازی پوشاک محلی منطقه با همکاری سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان
	وجود روستاها و بنادر با ارزش تاریخی و فرهنگی با قابلیت گردشگری	برگزاری رویدادهای فصلی با هدف معرفی صنایع دستی یا غذاهای محلی منطقه
	مراجعه سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی به چابهار به دلیل وجود منطقه آزاد، امکان استفاده از قابلیت‌های اکوتوریستی و صنایع دستی منطقه در رویدادهای خاص	بهره‌گیری از ظرفیت گردشگری سنتی و احداث اقامت‌گاه‌های بوم‌گردی استفاده از ظرفیت گردشگری تاریخی روستاهای تیس و غیره بهره‌گیری از رویکرد گردشگری رویداد در چابهار
اقتصادی	توانمندی منطقه در تولید محصولات خارج فصل و گرمسیری، مراجعه سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی به چابهار به دلیل وجود منطقه آزاد، برخورداری از قوانین معافیت مالیاتی به واسطه وجود منطقه آزاد	احداث غرفه‌های مخصوص فروش میوه‌های گرمسیری بومی با هدف معرفی این محصولات و فرآورده‌های آن‌ها به بازار داخلی و خارجی
تفریحی	دسترسی به بندر چابهار و اسکله‌های آن	امکان بازدید عمومی گردشگران از بندر و تجهیزات آن در برخی فصول گردشگری
	دسترسی به منابع آبزیان، استقرار مناطق با ارزش محیط‌زیستی، برخورداری از جاذبه‌های طبیعی و قوانین معافیت مالیاتی در راستای تجارت	احداث مجموعه‌های تفریحی و تجاری (رستوران‌های دریایی، فروشگاه‌های خرید محصولات آبزیان، صنایع دستی، اقامت‌گاه‌ها، آکواریوم‌ها و غیره)
	وجود جاذبه‌های طبیعی آبی هم‌چون سواحل، خورها و تالاب‌های طبیعی، دسترسی به دریای عمان و اقیانوس هند	برگزاری فستیوال‌های ورزش‌های آبی بهره‌گیری از ظرفیت ورزش‌های ساحلی و آبی

جهت تحقق پیشنهادات ارائه‌شده نیاز است که سیاست‌هایی در سطوح مدیریتی و برنامه‌ریزی اتخاذ شود. سیاست‌های پیشنهادی این پژوهش در راستای توسعه گردشگری منطقه با اتکا به اصول پایداری به شرح ذیل است:

- هم‌سویی بیش‌تر میان ارگان‌های مختلف از جمله منطقه آزاد، اداره بندر، شهرداری و میراث فرهنگی.

- استفاده از ابزارهایی چون بازاریابی دیجیتال جهت جذب بیش‌تر گردشگران و معرفی منطقه در سطوح ملی و بین‌المللی.

منابع طبیعی در این منطقه، برقراری تعادل اکولوژیک را در فرآیندهای مربوط به توسعه گردشگری ضروری می‌سازد. جهت کاربست توسعه گردشگری پایدار در منطقه چابهار نیاز است که ضمن در نظر گرفتن بستر محیطی و فرهنگ بومی منطقه، حق طبیعت در تعریف و اجرای پروژه‌های گردشگری مدنظر قرار گیرد تا از پیامدهای نامطلوب احتمالی گردشگری جلوگیری شود.

اگرچه مطالعاتی به اهمیت جایگاه صنعت گردشگری در شهر چابهار و حوزه فراگیر آن و نقش گردشگری در توسعه منطقه مکران و استان سیستان و بلوچستان پرداخته‌اند؛ اما هیچ‌یک به رویکرد توسعه پایدار گردشگری نپرداخته و اغلب پژوهش‌های پیشین به بعد اقتصادی صنعت گردشگری در این منطقه پرداخته‌اند. از این رو به منظور دستیابی به هدف پژوهش، این مقاله گردشگری طبیعی، تفریحی- ساحلی، فرهنگی و روستایی را برای چابهار مناسب دانسته و در این راستا پیشنهادهای را در ابعاد فرهنگی، اقتصادی، تفریحی و سیاسی-مدیریتی ارائه می‌کند که در بخش یافته‌ها به آن‌ها پرداخته شد.

در نهایت به نظر می‌رسد با توجه به وجود دارایی‌هایی با ارزش محیطی و طبیعی در چابهار و همچنین تأکید اسناد فرادست بر نقش گردشگری در این منطقه، شرایط آینده مترتب منطقه از نظر گردشگری در صورت اتخاذ سیاست‌هایی با تکیه بر اصول توسعه پایدار در آینده‌های نه‌چندان دور از وضعیت مطلوبی برخوردار خواهد بود. البته لازم است به عواملی که تاکنون سبب عدم موفقیت منطقه در حوزه گردشگری شده و در بخش مصاحبه‌ها (جدول ۸) به آن‌ها اشاره شد، از جمله کمبود امکانات و تسهیلات گردشگری، وجود ذهنیت منفی نسبت به منطقه و استان، وجود رقابت داخلی و خارجی، کمبود تبلیغات و نبود بازاریابی مناسب جهت جذب گردشگر، ضعف زیرساخت‌های حمل‌ونقلی و بالا بودن هزینه‌های سفر برای گردشگران توجه نمود و برای آن‌ها برنامه‌ریزی نمود.

- تأمین زیرساخت‌های حمل‌ونقلی (مدهای مختلف آبی، زمینی، هوایی و ریلی) برای سهولت دسترسی گردشگران با همکاری ارگان‌های مختلف و تعبیه جایگاه‌های سوخت در منطقه.

- برگزاری دوره‌های آموزشی بهبود گردشگری برای افراد بومی منطقه.

- اولویت قرار دادن بهره‌گیری از قابلیت‌های طبیعی منطقه و نیروی انسانی بومی از جمله جوانان و زنان.

- بهره‌گیری از سیاست‌های رقابت‌پذیری همکارانه میان چابهار و رقابت داخلی (بندرعباس، قشم و کیش) و رقابتی خارجی (گوادر، صلاله و سهار).

- تسهیل ضوابط و قوانین سرمایه‌گذاری شرکت‌های خارجی و داخلی.

- تهیه پیوست‌های اجتماعی و محیط‌زیستی برای پروژه‌های گردشگری.

- توجه به عناصر سنتی موجود در منطقه، بهره‌گیری از فرهنگ بومی در پروژه‌های گردشگری و عدم تقلید از سایر مقاصد گردشگری بدون در نظر گرفتن هویت منطقه.

۵. نتیجه‌گیری

علی‌رغم پیامدهای مطلوبی که گردشگری به همراه دارد، این پدیده آثار و پیامدهای نامطلوبی بر جوامع مقصد بر جای می‌گذارد. از طرف دیگر، امروزه پایداری به عنوان رهیافتی نوین برای توسعه مناطق در همه ابعاد آن از جمله گردشگری پذیرفته شده است. از آن‌جا که محدوده مطالعاتی این مقاله از یک سو دارای محدودیت‌ها و مشکلات مرتبط با مشخصات طبیعی منطقه بوده و از سوی دیگر، پتانسیل‌ها و قابلیت‌های محیطی و طبیعی متنوعی را دارا است، رهیافت جامع گردشگری توسعه پایدار در راستای توسعه منطقه‌ای برای آن پیشنهاد می‌شود.

وجود ارزش‌های خاص گونه‌های مختلف گیاهی و جانوری در چابهار، حفظ تنوع زیستی و از طرف دیگر محدودیت‌های

پی‌نوشت

1. Green Tourism
2. Bramwell
3. Lance
4. United Nations World Tourism Organization (UNWTO)
5. Yoopetch & Nimsai
6. Hieu & Nwachukwu
7. Eckert and Pechlaner

تشکر و قدردانی

از آقای دکتر مظفر صرافی و خانم دکتر سحر ندایی طوسی بابت راهنمایی‌های ارزنده‌شان در راستای پیشبرد بهتر مصاحبه‌ها و همچنین مدیران شهرداری بندر چابهار، شورای شهر چابهار، سازمان منطقه آزاد چابهار و ساکنان شهر چابهار که همکاری لازم را برای انجام مصاحبه‌ها در این پژوهش داشتند، سپاسگزاری می‌شود.

فهرست منابع

- Addison, Tony. 2005. *Development*. In Peter Burnell and Vicky Randall. *Politics in the Developing World*. Oxford: Oxford University Press. <https://uk.sagepub.com/en-gb/eur/the-sage-handbook-of-tourism-studies/book229423>
- Asmelash, Atsbha Gebreegziabher, and Kuma Satinder. 2019. Assessing progress of tourism sustainability: Developing and validating sustainability indicators. *Tourism Management* 71: 67-83. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0261517718302346>
- Choi, H. S., and E. Sirakaya. 2006. Sustainability Indicators for Managing Community Tourism. *Tourism Management* 27(6): 1274-1289. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0261517705000737>
- Department of Spatial Development of Iran, Shahid Beheshti University, Ministry of Roads and Urban Development, Ministry of Petroleum. 2017. Makran Coast Strategic Plan. [in Persian]
- Ebrahimibai Salami, Gholam Heider. 2014. Development of tourism based on the Iranian-Islamic progress model. *The First International Scientific-Strategic Conference on Tourism Development in the Islamic Republic of Iran: Challenges and perspectives*. <https://civilica.com/doc/338044>. [in Persian]
- Ebrahimzadeh, Isa, and Abdullah Aghas Yazadeh. 2011. "The effect of Chabahar Free Zone on tourism development of its under influence area by using the regression model and T-test." *Geography and Development* (21): 5-26. https://gdij.usb.ac.ir/article_578.html?lang=fa. [in Persian]
- Eckert, Christian, and Harald Pechlaner. 2019. Alternative Product Development as Strategy Towards Sustainability in Tourism: The Case of Lanzarote. *Sustainability* 11(13): 2-18. <https://doi.org/10.3390/su11133588>
- Etemadi, Kiana, Mozafar Sarrafi, and Sahar Nedaei Tousi. 2019. The role of Iran's free zones in regional development (case study: Chabahar free trade zone). Master's thesis. Shahid Beheshti University. [in Persian]
- Etemadi, Kiana, Mozafar Sarrafi, and Sahar Nedaei Tousi. 2020. Development of Makran coastal region in the light of Chabahar free trade zone. *Quarterly Journal of Urban and Regional Development Planning* 4(8): 1- 34. https://urdp.atu.ac.ir/article_12262.html [in Persian]
- Hieu, Vu Minh, and Chijioke Nwachukwu. 2019. Perception of Sustainable Tourism Development: Insights from Stakeholders in PHU QUOC Island, Vietnam. *International Journal of Mechanical Engineering and Technology (IJMET)* 10(2): 1776-1788. <https://paper.researchbib.com/view/paper/212538>
- Hsieh, Hsiu-Fang, and Sarah E. Shannon. 2005. Three Approaches to Qualitative Content Analysis. *QUALITATIVE HEALTHRESEARCH* 15(9): 1277-1288. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1049732305276687>
- Kavosh Memari Consulting Engineers. 2009. Empowerment and Organization Plan of Informal Settlements in Chabahar city. [in Persian]
- Kislali, Hidayet, and Köse Mustafa Köse. 2020. Recreational Second Homes and Sustainable Tourism. In *HOSPITALITY & TOURISM Managerial perspectives & Practices*, 251-268
- Ko, Tae. Gyou. 2005. Development of a Tourism Sustainability Assessment Procedure: A Conceptual Approach. *Tourism management* 26(3): 431-445. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S026151770400041X>
- Mohseni, Reza Ali. 2009. Sustainable tourism in Iran: functions, challenges, and solutions. *Geographic Space* (9)28: 149-171. <https://www.sid.ir/paper/91381/fa>. [in Persian]
- Parchekani, Parvaneh, Seyyed Saeid Hashemi, Abdolreza Roknodin Eftekhari, and Mohammad Hossein Imani Khoshkhou. 2017. The impact of decisive factors in sustainable branding of coastal tourism destinations (case study: Chabahar coastal zone). *Spatial Planning* 21(4): 35-58. <https://hsmmp.modares.ac.ir/article-21-16193-fa.html>. [in Persian]
- Partovi, Molouk. 2006. Obstacles and limitations of the development of Chabahar port as a free zone. *Economic Journal* 6(63 and 64): 2-17. <https://ejip.ir/article-1-358-fa.html>. [in Persian]
- Rattanasuwongchai, Nuchnard. 1998. Rural Tourism - the Impact on Rural Communities II. *Food & Fertilizer Technology Center* 458: 4-16. <https://www.semanticscholar.org/paper/Rural-tourism-the-impact-on-rural-communities.-II.-Rattanasuwongchai/23286106a313c9e5c844f475c2389ca72943337d>
- Roknodin Eftekhari, Abdolreza, Davood Mahdavi, and Mehdi Poortahari. 2011. Localization process of sustainable development indicators of rural tourism in Iran. *Rural Research* 1(4): 1-41. https://jrur.ut.ac.ir/article_22685.html?lang=fa [in Persian]
- Sakellari, Maria, and Constantina Skanavis. 2013. Sustainable tourism development: environmental education as a tool to fill the gap between theory and practice. *International Journal of Environment and Sustainable Development* 12(4): 313-323. <https://www.inderscienceonline.com/doi/abs/10.1504/IJESD.2013.056316>
- Shaddel, Amene. 2007. "Features and performance of trade free zones of Iran." *Commercial Surveys* 4(23): 16-27. [in Persian]
- Shahr-va-Khaneh consulting engineers. Master Physical Plan of Chabahar Free Zone.
- Shahr-va-Khaneh consulting engineers. 1994. Chabahar urban area plan. [in Persian]
- Sharpley, Richard. 2020. Tourism, sustainable development and the theoretical divide: 20 years on. *Journal of*

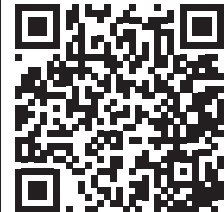
- Sustainable Tourism* 28(2): 1-15. <https://doi.org/10.1080/09669582.2020.1779732>
- Siŕstan and Baluchistan Province Governorate. Map and GIS Department, Statistics and Information Office, Planning Deputy. 2012. [in Persian]
 - Studies and preparation of (master) development plans and programs of Chabahar city. [in Persian]
 - Tribe, John. 2009. *Philosophical Issues In Tourism*. Channel View Publications.
 - UNWTO. United Nations Environment Programme– UNEP & World Tourism Organization. 2015.
 - Walpole, Matthew J., and Harold J. Goodwin. 2000. Local Economic Impacts of Daragon in Indonesia. *Journal of Annals of Tourism Research* 27(3): 559-576. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0160738399000882>
 - Web Portal of Chabahar Free Zone. <https://www.cfzo.ir> [in Persian]
 - Web Portal of the Secretariat of the Supreme Council of Free Trade-Industrial and Special Economic Zones. <https://www.freezones.ir> [in Persian]
 - White, V., G. McCrum, K. Blackstock, and A. Scott. 2006. *Indicators and Sustainable Tourism: Literature Review*. The Macaulay Institute. <https://macaulay.webarchive.hutton.ac.uk/ruralsustainability/LiteratureReview.pdf>
 - Yoopetch, Chanin, and Suthep Nimsai. 2019. Science Mapping the Knowledge Base on Sustainable Tourism Development. *Sustainability*: 1990–2018. <https://www.mdpi.com/2071-1050/11/13/3631>
 - Zargham Boroujeni, Hamid, and Maryam Sedaghat. 2018. A Process Model for Sustainable Tourism Development of the Islamic Republic of Iran (A Grounded Theory Model Based on Five-Year Economic, Social and Cultural Plans of Iran). *Tourism and Development* 3(7): 25-73. http://www.itsairanj.ir/article_81139.html. [in Persian]

نحوه ارجاع به این مقاله

اعتمادی، کیانا، و حمیدرضا صارمی. ۱۴۰۱. توسعه پایدار گردشگری چابهار: رهیافتی برای برون‌رفت از توسعه‌نیافتگی. نشریه معماری و شهرسازی آرمان شهر ۱۵(۴۱): ۱۹۷-۲۱۰.

DOI: 10.22034/AAUD.2022.303876.2545

URL: http://www.armanshahrjournal.com/article_168911.html



COPYRIGHTS

Copyright for this article is retained by the author(s), with publication rights granted to the Armanshahr Architecture & Urban Development Journal. This is an open- access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License.

<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

